

להמשיך במורשתו

מתוך דברים שהשמיע מרן הגאון רבי דוב לנדו שליט"א
ראש ישיבת סלבודקה
בהספדו בבית מדרשו של רבנו

חיים שיש בהם

יריעה מיוחדת
במלאכת
שלושים
להסתלקות
מרן הגאון
רבי חיים
שאל
גריינמן
זצ"ל

ההספדים
שנאמרו
לזכרו של
רבנו

זה מזה אלא כאמור להמשיך בהתאחדותנו ובהליכתנו
בנתיבות התורה והיראה ושאר מילי דמיטב ובכל
דרכי החיים לכל פרטי תהלוכותיהם, אשר כולם על
בסיס התורה והיראה.

וייאמר בזה דברים ברורים לצעירי בני התורה,
שחסו בצלו של מורנו ורבנו וגם לאלה שאינם
צעירים, המשיכו בהתלכדותכם, אל תרתעו ואל יירך
לבבכם, ואל תחזוירו אחר.

רבנו ז"ל השאיר אחריו ממשיכי דרכו בכל מילי
דמיטב, בנין וחתנים ותלמידים מופלגי תורה ואנשי
בינה ודעת, וכידוע לכולכם, התקבצו והתלכדו
סביבם וממימי המעיין ששאבו הם מלא חופניים
בעודו בחיים חיותו, תשתו להבא גם אתם, והשם יהא
בסעדם ובסעדם לטוב לכם ולכל ההולכים בנתיבות
שלימדוכם ואילפונם להלכה ולמעשה, ללמוד תורה"ק
בעומק בעיון, ולקיים מצוותיו ית' לאשורן, ולפלט
את מהלך החיים ופתרון הבעיות המתחדשות ובאות
בדרך הסלולה אשר צעדתם בה עד כה.

ואסיים בדבריו הנשגבים של רבנו הגדול החזו"א
אודות מעלת איש המעלה שזוכה לידיעת התורה.

וז"ל: "ואמנם האיש הזוכה לידיעת התורה [ר"ל
השכל הניטע בנפש כגרעין בגומת השדה יתאחד
עם החכמה והיו לבשר אחד], הוא הולך בין אנשים,
ונדמה לאדם הרואה לעיניים כבן אדם, אבל! באמת
הוא מלאך הדר עם בני תמותה, וחי חיי אצילות,
ומרומם על כל ברכה ותהילה, ע"כ לשון קודש.

השי"ת יזכנו כולנו להתעלות בנתיבות הקודש
המביאים לשלמות הנשגבה הזו. אשר אשרי מי
שזכה בה ואשרי דורו שחייו הם להם למופת ולמגדל
אור.

פתקא לכו לביתכם לשלום.

וכתב על זה העקידה (שער נט), אחר אריכות
ביאור עניין ההספדים, ולזה כראוי שיובן [דרך
מיוחדת הגמ' מפרשת כפשוטו ויש עוד דרכים לפרש
תוספת ע"ז], מעניין רבה בר נחמני שהם היו מחפשים
אחר מקום מדרגתו, להזכיר שבחיו, ולהספידו
בקילוסיו הראויים, ולזה אמרו שראו צפרי דעבדי
טולא עילוי, והוא שהזקיפו לכבדו ולקלסו בבחינת
המון התלמידים שהם מתקבצים אליו לשמוע מפיו
תלמוד, ולפי שגזרו בדעתן שהוא עיקר שלמותו, ושם
מקום מדרגתו, ספדוהו תלתא יומיו ותלתא לילאותא,
וביקשו לפרוש, כי חשבו שישפיק זה להם, כי הוא
הזמן המיוחד לזה כנוצר, אמנם הקפידו מן השמים
וכו' כי איך ייתכן שלא ישלימו עליו העניין השני
(וביאור שם למעלה מה שהיו התלמידים מקבלים
ממנו דעה והשכל בתיקון מדותיהם ויושר מעשיהם
אשר תיקנה אותם תורה להשלים החיים המדיניים,
כך מכנים הקדמונים מעשים דבין אדם לחברו בפרט
ובכלל שעל זה נאמר ועולם חסד יבנה, ע"כ).

וכמדומה שניתן להוסיף בזה על דרך הנ"ל
שהציפורים האלה, שמורים לנו על התלמידים,
שנתקבצו יחד אחר פטירתו של רבה למקום המצאו
ולא נפרדו זמ"ז, יש לנו להשכיל בינה, שלמרות
שרבם נפטר, עדיין גוף אחד המה והם רוצים להישאר
כך ולהמשיך התלכדותם מסביב למה שלמדו וקיבלו
מרבם, בין בתורה בין בשאר מעשים ובכל נתיבות
תהלוכותיהם.

והדבר נוגע מאוד אלינו, שחפצינו ומגמתינו,
להמשיך במורשת הגדולה בתורה, ביראה, בקיום
המצוות בדקדוקם, ובכל נתיבות החיים, לא להיפרד

הרבה דברים כבר נאמרו באשכבתא דרבי מורנו
ורבנו זללה"ה, בשבח גדלותו בתורה, בעמקות
לימודה, ובהרבצתה לאחרים בע"פ ובכתב,
בחסידותו, וברום מעשיו הנפלאים בכל מילי דמיטב
בפרט ובכלל, נאמרו, ועוד יאמרו, כהנה וכהנה,
דברים מפליאים, מעוררי לבבות ומאלפי בינה.

אך יש עוד דברים אשר בשרשם אמנם קשורים
המה למילי דהספדא, אך כיוון נתיבם בעיקרם הוא
העומד לפנינו להבא, להתחזק ולחזק ולהמשיך בכל
אשר קיבלנו ממנו"ר בעודו עמנו בחיים חיותו וכל
אורח חייו, חיי תורה לאמיתם, לימודה, וקיומה,
הליכה בדרכיה, והתעלות בדרכי סגולתו, וכל הקשור
ונילוה עמם, אשר כה רב חפצנו להמשיך בהם, תלוי
בהמשך הדרך שהלכנו בה עד כה בצלו ולאורו של
מורנו וע"פ הכוונתו בכל מערכי חייו בפרט ובכלל,
וגם החיזוק וההתחזקות בזה מכלל מילי דהספדא
שנחייבנו בהם ליקרא דחיי ומותי, והוזהרנו
מלהתעצל בהם.

ואפתח בדברי הקדמון ר' יצחק עראמה בספר
'העקידה' בפירושו על דרך מיוחדת (מלבד פשוטם
של דברים) את דברי הגמרא בב"מ (פ"ו.) בהאמור
שם בענין הספדא שהספידו את רבה, נאמר שם,
אחר שהגמרא מספרת שלא היה ידוע לחכמים היכן
הוא רבה ונודעה להם פטירתו ע"י פיתקא דנפל
מרקיעא בפומבדיתא, דאביי ורבא וכולהו רבנן נפקו
לאיעוסקי ב', ולא הוו ידעי דוכת', אזלו לאגמא, חזו
צפרי דמטללי וקיימי [ופרשי עושים צל בכנפיהם],
אמרי שמע מינה התם הוא, ספדוהו תלתא יומין
ותלתא לילאותא, ואחר שנפלה עוד פתקא מרקיעא,
אומרת הגמרא שספדוהו שבעה יומין, ונפלה עוד

מפליא פלאות

דברי הספד שהשמיע הגאון רבי יהודה בויאר שליט"א מראשי כולל חזון איש

רבנו יונה, כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו,
ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חבירו אם דל אם עשיר
וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים לאדם,
והיה תמיד אומר כי זה מן החמורות לישא בעול עם
חבירו,

רבנו היה שומע את צרת הזולת עד הסוף, וכן כל
דבריו עשה מתוך הרגשה שזה מן החמורות, וכן הוא
זכר לשאול אפילו אחרי הרבה שנים שלא נפגשו מה
נשמע בדבר הניתוח ששאלת, והיה זוכר הכל, מפני
שזה היה אצלו מן החמורות לישא בעול עם חבירו.

ידוע שבמשך תקופה ארוכה היה מטלפן לאחד
בעקבות בנו שנפצע בתאונת דרכים בכל יום בשמונה
ורבע בבוקר, ויום אחד אמר לו בנו, שאולי יאכל
קודם, אמר לו אני לא יכול לאכול לעת הזאת כאשר
השני מחכה שאשאל בשלום בנו, זהו נשיאה בעול
עם חבירו בדרגא הגבוהה ביותר, וכן היה לו זמן
לכל אחד, והיה מסור לכל אחד כמו בגשמיות כך
ברוחניות, כל אחד הרגיש אצלו את הנשיאה בעול עם
חבירו, ומשום כך יסד את מוסד הבנות אור החיים,
והמתיבות, ואת ערכים, והרבה מהישיבות הק'.

עובדא ידענא בעוד מקרה שאחד לא שמע כ"כ
טוב, ואמר לו שיש רופא אחד באמריקה, כעבור
שבועיים גנש אותו, ושאל אותו נסעת לאמריקה,
כעבור שבועיים שוב שאל אותו, ואמרו למה איכפת

התאספנו כאן כדי להספיד את אדוננו מורנו ורבנו
אבינו בעל החדושים ובאורים זללה"ה.

שתי מעלות יש בהספד, אחת שנדע גודל מעלת
רבנו שהיה יגע ועמל בתורה כל ימי חייו, והשנית
שהיה מעשיו לנגד עינינו שנזכה להגיע לידי מעשיו,
וכדאיתא מתי יגיעו מעשיו למעשי אבותי.

כפי שראינו כל השנים והרגשנו אצל רבינו היה
זה לימוד התורה, בעמל ויגיעה בכל הזמנים ובכל
המצבים, וגודל לימודו והתמדתו ועמלו בתורה, אין
לתאר, הוא היה ידוע להבחין בין סברא אמיתית
ללא אמיתית, ותמיד הרגישו שבלימוד התורה הוא
מתחבר עם הקב"ה בחיבור קבוע יותר, כמו שכתוב
קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא. לא היה שייך אצלו
ביטול זמן ומנוחה, כי תמיד היה הולך ומדבר עם
הקב"ה, ולכן תמיד היה בשמחה גדולה, וכיון שהיה
הקב"ה עמו היה מבקש ממנו כל מה שצריך, וזה היה
מעורר לאחרים בכל עת ובכל זמן, ובזה ראינו גם את
גודל בטחונו בהקב"ה, ומכח זה, הפליא פלאות, כמו
שראינו וידענו על אנשים שבאו לפניו, שהרופאים
אמרו שצריך לנתח את האשה והוא אמר להיפך,
ובסוף נתקיים כדבריו, כי הקב"ה מסר לו כוחות אפי'
נגד הרופאים.

רבנו היה כאב רחום לכל אחד ואחד במסירות
נוראה כאילו הוא אביו, והיה אומר תמיד את דברי

עש"ק פרשת בהר | י"ט באייר תשע"ה | המבשר תורני | יג

רכב ישראל ופרשיו

מתוך דברי ההספד של הגאון רבי ארי' איברמס שליט"א רב ביהמ"ד הגדול

הגאון רבי ארי' איברמס שליט"א בהספדו | שוקי לרר

בנביא במלכים (ב' י"ב) ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי רכב ישראל ופרשיו ולא ראהו עוד ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים קרעים. אם אלישע צעק הרי על כרחך שכך היה צריך לעשות, ולמדנו שיש צורך לצעוק, לא רק לחשוב ולא רק להגיד אלא לצעוק!

וכן מצינו בגמ' ובשו"ע העניין הגדול של הרמת קולו בבכי ואמרו ע"ז שזהו אגרא דהספידא ולהביא את השומעים לידי בכי.

אימה ופחד נופלת עלינו בבואנו להספיד ענק שבענקים, חד בדרא, ומי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו ובפרט במעמד הזה של התם קאימנא, ועלינו מוטל לקונן כמאמר הכתוב בירמי' ואמרת אליהם את הדבר הזה, "תרדנה עיני דמעה לילה ויומם ואל תדימנה כי שבר גדול נשברה בתולת בת עמי".

כעיוורים המגששים באפלה היינו מי יורה לנו הדרך, דרך עץ החיים, מי יאלף לנו חכמות התורה, את מי נירא לקיים בו את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח, יתומים היינו ואין אב – ולא סתם יתומים אלא יתומים בלב ים סוער וגועש אוי מי ייתן לנו תמורתו, מי ינחנו בדרכי עבודת ה' בכל התחומים והמישורים, מי יאזין לשאלותינו באוזן קשבת כאב לבנו האוהבו בלב ונפש, מי ייתן לנו את ההרגשה ששאלותינו עומדות בראש דאגותינו, מי ייתן לנו את הרגשת הביטחון שעל גברא רבה קסמיכנא, מי יפקח עינינו לראות בראי' תורנית ברורה כל מאורע שאנו נפגשים בו, מי ינהיג את מוסדות התורה המפוארים שנוסדו והונהגו על ידו במשך כל השנים בחכמה ותבונה מיוחדת, מי יאלפנו בהלכות ברורות בענייני מצוות התלויות בארץ, בענייני יו"ד המורחבים, בהקמת מקוואות מהודרות, מערכות שחיטה מהודרות, בענייני ריבית המצויים, בענייני ח"ו"מ המסוככים ובענייני אבהע"ז החמורים, מי יורנו בכל או"ח הלכות רבות לאין מספר בכל פרטי הנהגות כפי שקיבל ממרן החזו"א וע"פ דרך עיונו המעמיק ומורחב בתכלית הבהירות, מי יורנו דעת בשו"ע החמישי שבנוי על עמל התורה בד' חלקי שו"ע ועל הכרעות עמוקות בכל סוגיות הש"ס. מי יתפלל על החולים שזקוקים לרפואה ומי יגיד להם דרכי הנהגת הרפואה עפ"י התורה ומי יקום ויכריע בה בהלכות פיקו"נ החמורות, מי יתמוך ויסעד נפשות מדוכאות בייסורים, מי ייעץ בהקמת בתים נאמנים בישראל, מי יפרוש כנפיו על החפצים לחזור בתשובה וידירכים בכל פיתולי החיים אשר לפניהם. מי ינהיג ומי יוביל אותנו ומאין נשאב כוחות להמשיך על פי דרך מו"ר ז"ל, יחיד ומיוחד היה בדורו ולא הותיר אחריו כמותו.

והנה על מו"ר יש ב' ענייני הספד, האחד הוא מספד כללי שאבד הדור כולו וזהו כצעקתו של אלישע. והשני הוא ההספד הפרטי של ביהמ"ד פנימה, ככחינת אבי אבי לקשור מספד מר על היתמות הנוראה שירדה עלינו שנפטר אבינו מו"ר.

עם ישראל הרי איבד רכב ופרשים, אדם גדול בענקים שישב בירכתי ביתו ומתוך עמל התורה בדקדוק העיון עד כלות הכוחות הפיץ והרבה חכמה והבנת התורה לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא, שדר מערכות מפליאות לב להשיב לב ישראל לאביהם שבשמים, להרחיב גבולות שמירת התורה בכל גבול ישראל בא"י ובגולה, ולהעמיד הדת על תילה ולהרבות עמל

מפרק הוויות ומתרץ שברים ומורה הלכה וממנו יתד ופינה לכל לומדי התורה בכל אתר ואתר, בהיותו פינת יקרת של חכמה אמיתית לא להתייאש ולא להתעצל מביקוש האמת, לעמול ולחתור אחר השורש והיסוד שממנו כל הבניין ועי"ז ליישב כל דבר על אופנו וכפי כל מה שקיבל וינק ממרן החזו"א. ועתה חסרנו ואבדנו את חכמתו המפליאה ונשארו מיותמים ממש, הרבה מעות יש לנו ואין לנו שולחני להרצותו.

ועוד יש לנו לקונן ולבכות על כל המעלות הנלוות אשר יחד עם אובדן תורתו הגדולה נסתלקו מעמנו, ואשר היו שורשים וענפים מחכמת התורה וקנייני' הרבים אשר היו בו, ומשקידתה ויגיעתה ועמלה של תורה לשמה זכה לדברים הרבה, ובאי ביהמ"ד שחסו בצילו זכו להתדבק בהם תמיד "ועל האי שופרא דשופרא דבלי בארעא ודאי קא בכינא".

והנה היה לבו כלב הארי גיבור ותקיף מאוד בהכרעת ההלכה. ואמנם כדרך החכמים הקדמונים היה רחוק מאוד מלהיות הגס לבו בהוראה והיה ענוותן ושפל ברך מאוד להתייעץ בהוראה עם גדולי הת"ח ואפי' עם צעירי הת"ח. וכמה מעורר לבבות היה לראות את חרדתו הגדולה ביראת הוראה בכל עת שהיו עוסקים בעניין השאלה שהביאו לפניו, וכמה הייתה זריזותו וטרחתו וחסידותו להסיר מכשול ולחקור אחר האמת. והרבה פעמים אף אחר שהיו הדברים נראים כברורים להיתר, עדיין לא מלאו לבו להתיר. והיה מרגלא בפומי' וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, כאשר ברוחב דעתו היה יודע לשום מתי עת להחמיר ומתי עת להקל, וגם הרבה פעמים שהייתה בזה ראי' חודרת לאיזה מכשול שיוכל לצאת מזה בעתיד והיה מפליא מאוד בחכמתו וזהירותו בזה. וכמה יש לנו ללמוד בדורנו העני מדרכו הנפלאה בזה ולחרוט בלבנו את אשר ראינו ואשר שמענו שלא להיות זריז להורות אלא להיות מתון מתון וכמבואר בשו"ע בהלכות דיינים, שצריך הדיין לראות כאילו חרב מונחת לו על צווארו וכאילו גיהינום פתוחה לו תחתיו, ולהיות מתון מתון בדיון שלא יפסקנו עד שיחמיצנו ויישא וייתן בו ויהיה ברור לו כשמש.

גם הייתה יראתו קודמת לחכמתו והיה

מושל ביראת אלו' וגם על דא ודאי קא בכינן ולן יאה למספד, על הספר מוסר החי שהיה לעינינו ואזל גברא דמסתפינן מיני', שכולנו ידענו וראינו כי לא ייתכן לקבל הסכמתו לדבר שיש בו איזה נדנוד חטא, ויראתו הגדולה אשר חפפה עליו כל היום סחפה את סביבתו והשפיעה על כל באי ביהמ"ד למעט בהבלי בעוה"ז ולהיות מקדש עצמו מעט ולהיות דקדוק ההלכה נר זלגלי כל אחד. ועתה כאשר חשך עולם בעדינו וחלנו ונירא שלא נאבד את אשר ראינו ונסה לנצור בלבנו את הדוגמה ומופת אורו שהיה זורח עלינו.

וכמדו' שביחוד יש לנו לקונן על הדבר המיוחד שהיה במו"ר זללה"ה, והוא הגבהות והרוממות בכל המעשים והזמנים בהיותו מלך גיבור על כל אבריו, וגבהות וענקיות רוח חפפה אותו כל היום, וכל שיגו ושיחו היו רחוקים הרבה ממחשבות אדם ותחבולותיהם, ועתה "הבית מלא עשן"! וכמה חסרה השפעתו הכבירה בכל שטחי החיים.

ודמוע תדמע עינינו בזכרנו את מידת ההטבה לכל יחיד שהייתה בו, כשהוא טורח בכל כוחו וזמנו מהונו ומאוונו לסייע לכל יחיד בכל העניינים ממש ולא לנוח ולשקוט עד אשר תבוא הרווחה ברוח ובגשם לכל אחד בלא שום חילוק בדרגתו והשגתו.

ורציתי רק להרחיב הדיבור קצת על אופן ההטבה של מו"ר שהיה להפליא, שהוא הרבה להיטיב יום ולילה, יום ולילה הוא לא נח ולא שקט והוא היה מתקשר לרופאים, ובד"כ הוא היה לכיוון אחר מהרופאים והרבה ניצלו על ידו. ושמעתי שפעם שהוא היה מקושר להרבה רופאים שהוא היה שולח לרופאים מומחים, וכשהיה חתונה בביתו אז הם היו באים ומביאים צ'קים וסכומים גדולים, והוא היה אחרי החתונה ניגש לחתן ושואל איפה הצ'קים ולקח את כל הצ'קים וקרע אותם, ואמר אני לא רוצה להיות תלוי באף אחד ואני לא רוצה שיהיה לרופאים איזו הכרת טובה, כי אני צריך לדאוג רק לטובת החולה.

והוא היה יום ולילה, שבוע שבוע, עם עניינים של פיקו"נ, ועניינים עצומים. והיה פעם שמישהו מקורבי ביתו חלה מאוד ונצטער מזה מאוד. ושאלו אותו שהרי רבנו שומע כל יום סיפורים נוראים וקשים, ואמר אילו הייתם יודעים כמה כוחות אני משקיע בשביל להתגבר על הצער של כל אלו שבאים אלי הייתם מבינים שכך אני מרגיש תמיד.

והיה פעם ת"ח גדול אחד שישב אצלו פעם מתי שהוא קיבל אנשים, ואחר כמה רגעים אמר הת"ח איני יכול יותר לשמוע את כל הצרות והאנחות של האנשים שבאים. ורבנו היה מקבל כל אחד. והיה פעם שאחד הגיע מאוחר בלילה, ובשעה שדיבר כבר היה ניים ובסוף התעורר ואמר לו את ההוראה מה לעשות, ולמחרת הגיע שוב, ואמר לו רבנו וכי אתה היית אצלי אתמול ושמע שוב את השאלה והתשובה הייתה בדיקו אותו הדבר, מפני שהוא עורר את עצמו לענות היטב בכל כוחות נפשו.

ועתה על אלה אני בוכי' איך לשון הממהרת להורות באמרי שפר עתה לוחכת את העפר. מו"ר שזכינו לאורו יותר משישים שנה איך נטל כל חמודות עולם ואותנו עזב לאנחות ולשברון לב, איך גופו הטהור אשר צורף וזוקק בייסורים נוראים עתה שוכן באדמה.

תורה לשמה

מתוך דברי בנו

הגאון רבי יוסף גריינימן שליט"א

בהספדו נכלות השבעה בבית מדרשו של רבנו

חיים שיש בהם

יריעה מיוחדת
במלאכת
שלושים
להסתלקות
מן הגאון
רבי חיים
שאל
גריינימן
זצ"ל

ההספדים
שנאמרו
לזכרו של
רבנו

היה עוד דבר בין הקבלות שכתב. היה זה בשנים כשהיינו ילדים קטנים והיה צריך לברוח מהבית מהבוקר עד הערב למקום שאף אחד לא יודע היכן הוא כדי שיתאפשר לו ללמוד בשקט, וזאת מחמת שאנשים היו באים להפריעו באמצע, ומי שיודע מה זה היה להפריעו באמצע הסוגיה בעיון, שזה קטע לו את כל ההמשך, והיה צריך להתחיל אח"כ מהתחלה, ולכן היה חייב ללכת מהבית מהבוקר עד מאוחר בלילה, הספרים הרי לא נכתבו במהירות, הספרים של השנים ההם מקיפים את הסוגיות הכי קשות בש"ס, ולהחזיק ראש בכל הסוגיות ולחשב כל אחד מהראשונים, א"א ללמוד את זה עם הפסקות.

אחד מהקבלות אז היה גם ללמוד עם הילדים כל שבוע, לפחות ג' פעמים בשבוע, למרות טרדותיו הרבות, ולראות גם היכן אוחו כל אחד מהילדים ולקדם אותו בגמרא, כמה זמן שזה לקח, לכל אחד מאיתנו, וללמוד עם כל אחד. אאמו"ר אף עמד על כל אחד מאתנו לראות שנכתוב חידושים כל יום, והיה עובר על המחברות שלנו איך למדנו וזה לא היה שנה אחת ולא שנתיים, זה היה עד השנים האחרונות ממש.

גם הנכדים וגם הנינים כולם היו צריכים להביא ולהראות לו מה כתבו בכל שבוע, ולכל אחד היה כותב לו הערות על מה שכתבו. כמו שהעשיר דואג לדורות שלו שיהיה להם כסף, כך היה דאגתו שכל אחד מהדורות שלו יגדל ת"ח.

פעם אמר לי אאמו"ר דבר נורא, כתוב בגמרא שמי שמזכיר את אביו בתוך שנה צריך להגיד הריני כפרת משכבו, ורש"י מפרש שהוא צריך להגיד שאני מוכן לקבל במקומו את כל העונשים שמגיע לו, ושהוא מוכן לסבול בשבילו ולקבל את כל מה שהוא צריך לסבול, וזה חלק מכיבוד אב.

ואז סיפר שבשנת תשי"ז כשהיה צריך לכתוב זאת לאחר פטירת אביו עצר וחשב: האם אני אומר זאת באמת או שאני רק אומר את זה מהשפה ולחוץ, האם אני מוכן לקבל על עצמי הכול במקומו? והיה מובן מזה שבפטירת החזו"א לא היה בכלל לו ספק בזה, הוא פשוט היה מוכן לסבול הכול במקומו, זה רבו שלימדו תורה, זכורני, כשהיה מדבר על זה היה מתחיל לבכות, מה הרעב'ע עשה ממני, מה הייתי בלעדי.

ברצוני לסיים בעובדה המעידה על דבקותו בתורה. בשנת תשכ"ב עברנו לגור ברח' רב אסי, הכול היה פה שממה, פרדסים, ריק לגמרי, בית בודד היה הבית שלנו. בימים הראשונים עוד לא היה אפי' חשמל כיון שחברת חשמל עדיין לא חיברה את החשמל לאזור, וגרנו פה בבית עם ילדים קטנים בלי מקרר ומכונת כביסה בלי תאורה, והיה אאמו"ר הולך ללמוד מבוקר עד ערב ורק בערב היה שב הביתה להדליק מנורות נפט.

א"א לתאר איזו מסירות זה היה מצידו. יום אחד שאלה אמי שתחי' באיזה יום יחברו את החשמל? כנראה שבשביל זה היה צריך ללכת לסדר את זה, והיה כרוך בטרחה וזמן, ולפני שיצא מהבית, לפני שהלך ללמוד, היא שאלה אותו, אם יודע מתי זה יהיה מחובר, אולם אאמו"ר ענה לה: יום אחד שאיני לומד העולם נחרב! בשבילה, זה כבר הספיק לדעת שאין מבלעדי תורה כלום.

הגאון רבי יוסף גריינימן שליט"א בהספדו | שוקי לרר

שווה כל העסק! אתה צריך לעמוד ולראות שלקחו לך ולשתוק, כך חנין אותנו אאמו"ר כל ימיו!

כן הווה עובדה באחד שהייתה לו ישיבה מוצלחת באיזה מושב, ובא אליו איזה תורם שרצה לתת לו סכום גדול כדי שיבנה ישיבה בבניין גדול יותר ויעביר ויוכל להתרחב, הלה בא לשאול את אאמו"ר על כך, ותשובתו הייתה, מה זה שווה אם יש לך מיליון דולר, איפה התלמידים ילמדו יותר טוב? הנך צריך לראות שהתלמידים ילמדו, אם תעביר אותם אתה יודע שהם ילמדו יותר טוב? אם לא, אל תיגע בהם!

היה אחד שהיו לו קלטות לילדים, שאומר להם שיעורים בתנ"ך ושילב שם דברי מוסר, והרבה השתמשו בזה. הלה בא לשאול שביקשו ממנו מהרד"י, שיכניס את ההרצאות שלו בצהרים שהילדים ישמעו דברים מעניינים מהתנ"ך, והוא היה בטוח שזה ודאי יחזיר בתשובה, שילדים ישמעו וההורים ישמעו את הדברים הטובים. ואז אמר להם אאמו"ר, תאר לעצמך שהנך מסתכל על לוח המודעות וכתוב כך: בשעה זו וזו יש שם שידור של ג'ע, ובשעה זו וזו יש שם ע"ז, ובשעה זו וזו יש שם כפירה, נו, בשעה זו וזו יש את ההרצאות שלך על התנ"ך, היית נכנס לשם? אם יש ילד אחד שיחשוב רק נשמע את זה, ומחר ישמע שם משהו של כפירה, לא הרווחת כלום, רק הפסדת.

פעם התבטא שכשאמר את הווידוי של יוה"כ ב'יעצנו רע' אני חושב על זה, ואמר שאף פעם לא התחרט על איזה עצה שנתן לזולת, שזה לא היה עפ"י התורה, חוץ מפעם אחת, שהיה יהודי שהסתבך עם מס הכנסה והייתה לו אפשרות לברוח מהארץ ולהתפטר מהם, וכנראה שהיה צד שני שעדיף להישאר ולהתפס, והוא בא לשאול מה לעשות, אאמו"ר אמר לו אם אתה יכול לברוח, אז תברח, ואח"כ הצטער על זה. והסביר את דבריו שכשישאר בארץ הוא אמנם ישב שנה במאסר אבל אח"כ הרי ילך ללמוד בכולל, ויהיה פה באזור טוב וילדיו יתחנכו בדרך התורה, אבל בחו"ל מי יודע מה יהיה עם ילדיו. זה המקרה היחיד, שאפי' שלטובתו זה ודאי לברוח, אבל הטובה הרוחנית שלו, לדורות הבאים שלו היה להישאר.

זכורני, כשהיה שומע על אחת הישיבות שיש שם מחלוקת, ישב ובכה ממש בדמעות, והתבטא: מה יהיה עם הדור הבא, מה התלמידים ילמדו מכך, איזה חינוך יקבלו, מה יראו מרבותיהם, פעם התבטא בכאב: הרי הבחורים הבעלי כישרונות ירדו לטמיון! במקום לעשות מהם ת"ח, מה עשו מהם?

כל מהותו של אאמו"ר הייתה עמל התורה לשמה. וזה מה שדאג כל החיים, והיה בוכה על זה הרבה איך שהדור הזה בכלל לא יודע מה זה עמל, והדור הזה לא מבין בכלל איך קוראים גמרא מתוך עמל וזה מה שראינו, ואיבדנו, אוי לנו!

הצימאון אצלו לעמול באיזה גמרא, זה היה הרבה יותר מאשר מוצא שלל רב. אאמו"ר היה אומר לנו תמיד: אינני יכול ללכת לישון אם אין לי איזה תוס' לחשוב עליו, וזה אחרי שכבר גמר ללמוד כל היום, אבל עדיין צריך להסתכל עוד איזה גמ' או עוד איזה תוס' שאפילו אחרי שכבר הלך לישון ובירך המפיל, אני חייב שיהיה לי על מה לחשוב עד שאני נרדם, מתי שאני מתעורר.

שנים רבות בכה באהבה רבה ב"ותן בלבנו להבין ולהשכיל, והאר עינינו בתורתך", כולם שמעו ממש בכיות! וכשהגיע אח"כ ל"יחד לבבנו לאהבה, ולא נבוש וכו'", היו בכיות נוראות! בן אדם חושש כל היום איזה בושות יהיה לעולם ועד, בעוה"ב איזה בושות יהיה לנו.

בכל דרכיך דעהו

במשך שישים שנה שאנשים באו להתייעץ על כל מיני שאלות שלא יכלו להחליט, אז הדבר הראשון היה בכל דרכיך דעהו! לחשוב מה באמת טוב לאדם הזה. כשאדם בא לשאול אם לעשות איזה עסק, אז בחצי דקה הזאת, עד שענה לו, היה כבר במחשבה כל החשבונות מה שיכול להיות, אם יכול לצאת מזה פעם איזו עבירה, איזה ריבית או איזה רמאות או איסור, ואם יכול להיות פעם איזה איסור אז זה לא לטובתו.

כשמישהו שאלו אם לעבור לגור במקום אחר, אז התשובה הייתה האם יש לך שם כולל, האם בדקת אם אתה יכול להסתדר ללמוד שם טוב, האם בדקת איזה שכנים יש לך שם, ועם מי הילדים שלך ישחקו אחה"צ, זהו "בכל דרכיך דעהו".

אם מישהו שאלו אם לקבל עבודה מסוימת, התשובה הייתה מתי יהיה לך זמן יותר פנוי ללמוד, מתי יהיה לך ראש יותר פנוי ללמוד, לא היו לו שום שיקולים אחרים, כסף הרי כותבים ברי"ה! תלמד יותר – תקבל יותר, לא העבודה מביאה את הפרנסה, אלא מתי תוכל ללמוד יותר, ומתי אתה רחוק יותר מלהיכשל באיסורים.

כשהיו באים מוסדות שהיה ביניהם חילוקי דעות, דבר המצוי במוסדות ובישיבות, היה יושב עמהם, לפעמים היה ממש מתחיל לבכות כששוחחו עמו על מחלוקת! בשו"ע נפסק שאדם צריך למסור כל ממונו בשביל לא לעבור על לאו אחד. והיה דרכו לומר מחלוקת אחת זה גם לאו! ועובר בלאו ד"ולא יהיה כקרח"! מחלוקת אחת, לשח"ר אחד, רכילות אחת, לא שווה לך כל הכסף! זה "בכל דרכיך דעהו"!

עובדה אירעה בישיבה אחת, שמאן דהוא עשה שם דברים לא ישרים ולקח לעצמו את ההנהלה. הדבר מאוד כאב לבעל המוסד, אבל בשביל להציל את זה היה רק פתרון אחד, שיום אחד הילדים ילכו ללמוד במקום אחר, ואז זה יעיל להחזיר אליו. ואז אמר להם אאמו"ר, אם יום אחד, שעה אחת, בחור אחד ילמד שעה פחות בגלל זה, לא שווה כל העסק! והמדובר באדם שלקחו לו את הכול, אחרי שטיפח ובנה ישיבה, אבל בשביל להציל את זה, תלמיד אחד לא ילמד, לא

הגדול בענקים

עובדות והנהגות מתוך הסכדו של הגאון רבי שמואל זקס שליט"א מראשי ישיבת סלבודקה ככלות השבעה להסתלקותו שנאמרו בישיבת סלבודקה

נמצאים אנו בהספדו של מרן מורנו ורבנו שנסתלק מעמנו במיתת נשיקה ביו"ט אחרון של פסח, וכפי ששמענו מגדולי הדור שכבר הספידוהו בהפלגות גדולות.

עלינו לדעת שכולנו חייבים בכבודו. כאו"א נהנה מפעולותיו הנשגבות, אמנם עשה זאת בצניעות גדולה בלי פרסום אבל האבידה היא לכולנו ואין לה תמוה, א"א להאמין שאדם א' עשה את הכל, חוץ מגדלותו בתורה ויראה, בספריו על כל הש"ס שחוץ מליבון ובירור ועיון עמוק כמעט בכל הש"ס - ישנם אלפי הערות והארות נפלאות בלשונות הגמ' רש"י ותוס', שלא נמצאים בדברי האחרונים, ובפסקי הלכות בכל דיני התורה שמזה יש תועלת עצומה לכל אחד ואחד, שע"ז מחויבים אנו לבכות על שריפת התורה ועל החלל הגדול שנפער, חוץ מזה יש כאן מצב מיוחד הנקרא "לוקח אדונינו מעל ראשנו", לא סתם ת"ח גדול שנסתלק אלא משהו יותר מזה, הרגשה שממש נפלה עטרת ראשנו כפשוטו.

ראינו בהלוויה דברים שלא רואים. א' מגדולי הת"ח אמר **שמאז הלווית מרן הגאב"ד דבריסק זי"ע לא זכור לו כזו לוויה, כלומר ציבור עצום של ת"ח מזקני ת"ח עד הצעירים ביותר, קרעו בגדיהם ויללו בכבי כמה שעות, דברים שלא רואים.**

ובפרט בתפילת אנא, שביקש רבנו בצוואתו הק', בתחנונים ממש כעני בפתח שכאו"א יתפלל ויבקש עבורו - הייתה התעוררות גדולה ועצומה כמו בתפילת נעילה - וכ"ז כיון שכולם נהנו במישרין או בעקיפין מהמאור הגדול שהאיר במשך יותר משישים שנה, וההתעוררות עשתה רושם גדול, וזה דבר מועיל לט"ו הט' שנתעוררו מכוחו.

מי שהיה לו קשר אתו נכנס ממש למצב של יתמות, הרבה מעות יש לנו ואין לנו שולחני להרצותן. כמה יהודים יש להם שאלות חמורות ואין למי לשאול, התרגלנו במשך עשרות שנים למצב של ג"ע עלי אדמות - יש לנו מי ששומע בסבלנות עצומה כל מועקה וכל ספק של בעיה בכל שטחי החיים, ולא רק מקבל כ"א בסבר פנים יפות אלא נותן הרגשה כאילו יושב וממתין לך, ובמילה אחת של חביבות נתן הרגשה טובה שהספיקה לתקופה ארוכה. והיה יחד עם השואל נכנס לכל העניין בהיקפו ולעומקו, מפרק ומנתח את השאלה לפרטים עד שהשואל הבין מעצמו את התשובה, וכ"ז בחכמה וההרגשה הטובה שהשואל ירגיש שהוא בעצמו גם המשיב. כמו"כ ברוב הפעמים היה מדקדק בלשונו והיה נוהר לומר בלשון ספק - כמו כנראה צריך לעשות כך - או ראוי לעשות כך - כדי להשאיר מקום לשואל שאינו חייב לשמוע לעצתו ואם לא יעשה כדבריו שלא ירגיש לא נעים, זו דרגה גבוהה של בין אדם לחברו, השואל בא להפריע לך ולשואל בעצתך, והמשיב נותן לו רשות לא לשמוע לעצתו..

בכזו חכמה הוביל את השואלים לתשובה והיו יוצאים שמחים, וכשראה רבנו את השואל שירד הלחץ והמתח מפניו, היה פוטרهו במאמר "אין שמחה כהתרת הספיקות".

כמו"כ היה מצוי שבאו קבוצות אנשים ממוסדות שונים שהיה אי סדר ביניהם, וכפי ראות עיניהם לא נראה שום פתרון, והיו צריכים לרבנו, שהיה חכימא דיהודאי שיסדיר העניינים עצהיו"ט. והיה לו סייעתא דשמיא עצומה שלאחר שסיימו העניין, יצאו כולם מרוצים ושמחים, כולם אהובים זה לזה.

סיפר אחיו הגאון ר' מאיר שליט"א בהספד, **שבמשך שנים היה צם כל יום חמישי, יום שהיה מקבל את הציבור, כדי שייזכר לענות כהלכה ולא ייכשל.** כמה טרחות טרח רבנו עבורנו עד כדי להתענות.

היה תובע מהבאים שיחזרו אליו אם יהיה שיפור, לשמח אותו. היה מבקש שירחמו עליו שיבואו לבשר לו, והיה ממש נושא זאת על לוח לבו, והיה אומר שקשה עליו לסחוב צרות של אחרים.

כ"א הרגיש שהוא בן יחיד. היה מתפלל על חולים עד ששמע שהסתדר.

כשהיה נוסע לתפרח אמר שאנשים מתלוננים שבא רק בסוף השבוע ואין זמן לדבר אתו, וביקשו שבמקום ביום חמישי בלילה יבא ביום רביעי בלילה.ואמר על כך בכזו פשטות ובפשטות, מה אני יכול לעשות, הרי אם שאלמד פחות לא אוכל לענות לאנשים, כי הכול רק מכוח התורה.

לפני כמה שנים נחלש ולא למד כרגיל, ואז אמר שאולי לא צריך להכניס אליו אנשים כי אינו לומד כראוי, כי האמין באמונה שלמה שרק כוח הלימוד בעיון מזכה אותו לעזור לאנשים. כמה צריכים אנו לחזק את עצמנו שהכול בא רק מכוח לימוד התורה ועיונה ועמלה, וחוץ מזה אין שום כוח בעולם כלל.

ועמלו בתורה

לימוד התורה היה אצלו בשיא העיון במגוון כישרונות העילויאיים שחונן בהם מן השמים, הן בקליטה מהירה ביותר, הן בעמקות נפלאה

הן בניתוח הדברים, הן בסברא עמוקה ישרה ובהירה, הן בחשבון וסידור הדברים , והעיקר להגיע לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא, וכ"ז גם בימים שהיה עול כבד מהציבור ומהמוסדות וכו'.

זכורני לפני קרוב למ' שנה, בימי בין המצרים נסעתי לתפרח עם חבר והלכנו לטייל כחום היום. כשהגענו ליד מגדל המים נתקלנו ברבנו יושב כחום היום בצל המגדל עם סטנדר לבדו, וכותב חידו"ת, וכמעשה שהביא הרמב"ם שעשיר בנה ארמון רק כדי שחסיד יבוא יום א' יושב בצילו.

כשראה אותנו רצה לומר לנו תוכחה נסתרת ואמר בחכמתו, בואו אגלה לכם את הסוד של תפרח, תסתכלו לשם, מה אתם רואים? שמים ושרות ושום כלום. עכשיו תסתכלו לצד השני מה אתם רואים? שמים ושרות וכו'. וכך סיבב אותנו לד' רוחות העולם ואמר זה הסוד של תפרח, כמה זמן אפשר להסתכל על כלום? מוכרחים ללמוד! אם לא לומדים אפשר לרדת מהדעת, והראה לנו מחברתו שכתב בה חד"ת, כמה כתב בשבוע העבר כשהיה בב"ב עם הפרעות, וכמה כתב השבוע בתפרח ללא הפרעות - ממש לאין ערוך יותר.

הוא היה להוט אחרי התורה בתאוה שא"א לעצור. בשנים האחרונות היה כולו מסובל בייסורים ולא ראו עליו שום ייסורים, אמרו הרופאים שלא מאמינים איך לא צועק מכאבים, אחרי שנפל ושבּר עצמותיו היה צריך להיות מסכן גמור, שכב בכסא כמה שנים ולא יכול לזוז, אבל לא שמעו ממנו מילה אחת של תלונה.

לא חיפש לעצמו מעולם להקל על הלימוד ללמוד דברים יותר קלים בגלל הכאבים. זכורני, שנכנסתי פעם לביתו, וראיתי אותו שוכב במיטה בייסורים, עם גמ' יבמות קטנה, יושב וקורא ומשנן שוב ושוב את הגמ' מתוך הכאבים.

כך גם כשנלקח לביה"ח כשנפל ושבּר העצמות שוחח כל הזמן באמבולנס בלימוד.

הקהל בהספד ככלות ימי השבעה בבית מדרשו

להיות להוט אחר לימוד מפרך וקשה זה היה פסגת התענוג שלו.

אירע פעם נכנסתי אליו ואז שוחח בטלפון עם בנו הגאון הרב אי"ש שליט"א בסוגיה משמחת שיש הרבה אחרונים וקושיות, והייתה שמחתו גדולה והיה המראה מפליא ביותר, וממש באמצע הדיבור הוא אמר חמש מילים, בידיש, **"שיין גינוג איך וויל גמרא"** - די מספיק, אני רוצה גמרא. וניתק את השיחה. עם כל השמחה יש גבול לזה, צריך גמרא, זה לא תכלית לשוחח על כך זמן רב, הוא חייב להפסיק הוא צריך מיד גמרא עם עמלות בתורה.

היה צמא לחריש ועבודה קשה ועמל התורה, להגיע לעומק ההבנה. זו הייתה אצלו שמחה עצומה שאין דומה לה, ולזה השתוקק בכל נפשו.

כמה זה נותן כשרואים דבר כזה. כל העוסק בתורה שכינה כנגדו, למד בלי שעון, כל זמן שאפשר, בלילות כמעט בלי שינה, בשו"ע (סי' רלח) מזהיר על לימוד הלילה, אבל אנחנו לא מסוגלים, אין לנו כוחות, אבל הוא היה גיבור וניצל את הלילה בכל כוחו ומעבר לכוחותיו, אפי' בגיל זקנה שהיה מוגבל בהליכה היה הולך לישון בשעה מאוחרת והיו עוזרים לו לשכב, והיה נכד יושב בקצה המיטה וקורא גמ', והנכד קורא והסבא מסביר עד שהוא נרדם והנכד הלך. אחרי רבע שעה התעורר וקרא בפעמון לנכד אחר, והתחיל ללמוד בעיון בוויכוחים שעה וחצי עד שנרדם, ונשאר לישון פחות משעתיים כיון שהיה סדר לימד קבוע לחבר את היום והלילה בלימוד התורה, וסדר זה היה שעה לפני תחילת תפילת שחרית, וכשהיה מתעורר לאחר לילה כזה כמעט ללא שינה היה מרוכז מהלימוד של לפני השינה, והיה ממחר לברך ברה"ת, ולפעמים קרא לפלוני שלמד עמו ואומר - לא כפי שאמרתי אתמול - והיה ממשיך בסוגיה - והדברים נפלאים. כ"ז סיפר לי נכדו שהיה ישן אצלו לפני שש שנים כשכבר היה מוגבל וקשה עליו הרבה דברים - ובכ"ז היה גיבור כארי.

אפי' בגיל זקנה היה לומד שוב ושוב בחשק עניינים שכבר למד עשרות פעמים והיה כמונח אצלו בקופסא, והתחיל הכול מחדש כדי לברר שוב פרט אחד, וכתב עוד ס"ק של חמש שורות, והיה שמח על זה כמוצא שלל רב.

כמה ימים לפני פסח האחרון התבטא "התחלנו כל הכלים", מהפרקים הקשים במס' שבת, כמו אברך צעיר, אנשים עם קצת ייסורים מסתפקים בלימוד קל. והוא לומד כל הכלים!

דרש מעצמו שליטה מוחלטת על הזמן ולא לבזבו רגע. בהמתנה לברית וכדו' תמיד ראו אותו ממלמל משניות.

פעם התלוויתי אליו לנסיעה לירושלים, המתנתי עליו במכונית, נכנס לרכב ובנו נכנס מהצד השני עם גמ' פתוחה. בלי שום הקדמה, והמשיכו את התוס' מהאמצע כאילו שהם עדיין בבית, עד שנכנסו לירושלים למדו התוס' בכזו מתינות, בנשימה אחת - חוץ מה שהפסיקו לתפילת הדרך.

אור עולם באוצר חיים

**'חידושים וביאורים' על כל הש"ס ו'כלילא דורדא' על הרמב"ם
אוצרו הנצחי של רבנו**

רבינו כותב חידושי תורה

בן שש שנים היה רבנו זצ"ל כשעלה עם דודו מרן החזו"א להשתקע בארץ ישראל (כשאחיו ואחותו הקטנים יותר הצטרפו להוריהם שעקרו לארה"ב) ולמדו תורה יחדיו כל השנים. בן שנים עשרה שנים היה בעת ביקש מהגר"ש רוזובסקי זצ"ל ללמוד עמו בחברותא, ולמדו יחדיו שנתיים ברציפות בישיבת לומז'א בפתח תקוה, כשבין היתר למדו את מסכת יבמות בעיון, וברבות השנים התבטא רבנו שאת עיקר ה'גירסא דינקותא' ינק מהלימוד הזה. בן כחמש עשרה שנה היה כשהסתגר עם דודו לחודשים מספר ובלימוד רצוף המשבר את הגוף עמלו יחדיו במסירות בתורה והספיקו ללמוד את מסכתות 'חגיגה', 'שבועות' וחצי ממסכת 'מנחות', וב'חזון איש' על מנחות אף מביא קושיא משמו כשהוא מרמז בר"ת 'בשם ב"א ח"ש' (בן אחי חיים שאול). באותם חודשים מרוב עמל הוריד ממשקל גופו כשבע עשרה ק"ג, כעדות אחיו הגאון רבי מאיר שליט"א בעל 'אמרי יושר' על הש"ס בהספדו בעת ההלוויה.

מרן החזון איש חניכו והרגילו בדרך הלימוד הצח והמצוחצח שסלל בלימוד התורה, שהיה לימוד בהיר וברור ללא פשרות עד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וכפי שסיפר מרן זצ"ל שבעת שסיים ללמוד סוגיה וביקש לעיין בה יותר אמר לו החזו"א עדין לא בררנו שאתה במצב של בהירות של חז"ל שדרשו 'ושננתם' שיהיו דברי תורה מחודדין בפיך, שאם ישאלך אדם אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד' (קידושין ל.) לכן הבה נשמע אותך חוזר בבהירות על הסוגיה. עמד רבנו וחזר על הסוגיה כולה עם כל פרטותיה ודקדוקיה וכל החשבונות התלויים בה בשקלא וטריא ברורה, וכשסיים אמר לו במאור פנים 'עתה סיימנו את חלק ה'אם ישאלך אדם', הבה נשנן שוב את הסוגיה ונקיים גם 'אל תגמגם'. ורבנו עומד וחוזר שוב את כל הסוגיה מתחילתה ועד סופה כשאינו מחסיר אף פרט מתוכה, כשסיים, אמר לו שוב החזו"א 'איצטער האבן מיר מקיים גיווען' 'אל תגמגם', הבה נשנן שוב ונקיים 'אל תגמגם ותאמר' שיהיה לנו שינון הדק היטב בבהירות. ורבנו עומד בשלישית ומשנן בחיות מחודשת את הסוגיה מראשיתה כשהוא חוזר מקושיא לתירוץ ומראיה לפרכה עד שהאירה הסוגיה בבהירות של תורה אור, וכשסיים אמר לו החזו"א, 'איצטער האבן מיר מקיים גיווען' 'אל תגמגם ותאמר', איצטער וועלן מיר שוין מקיים זיין 'אלא אמור לו

מיד', ורבנו חוזר על שמועתו ברביעית. 'עתה נוכל לעיין בה כדבעי' אמר לו החזו"א. בכל ארבעת הפעמים ישב החזו"א והאזין לו בקשב רב בלא להחסיר אות אחת היוצאת מפיו. לימים אמר רבנו כי עד שלא היו לו בנים והוא היה מקשיב להם את ארבעת הפעמים של 'אל תגמגם' וכו' לא ידע להעריך את הקושי העצום שבדבר, שכלל שקשה הדבר לקום ולשנן ארבעה פעמים את הסוגיה על בוריה על כל חשבונותיה, פעולת ההקשבה לכל ארבעת הפעמים קשה שבעתיים.

בן שבע עשרה שנה היה כשנבחן על כל הש"ס לראשונה, וכל זה היווה את ההכנה והדרך הסלולה להוצאת ספריו הקדושים המאירים את 'אור עולם' באוצר חיים'.

בן כ"א שנה הוציא לאור את ספרו הראשון 'כלילא דורדא' על הלכות בית הבחירה ברמב"ם. בן כ"ד היה כשהוציא לאור את ספרו 'חידושים וביאורים' על מסכת נדה. תקופה לא ארוכה לאחר מכן סיים את

ספרו 'חידושים וביאורים' על מסכת גיטין, כשרק את חלקו סיים לפני פטירת החזון איש, וכולו היה מונח על שולחנו של מרן הרב מבריסק זצ"ל שהיה מלא התפעלות מהאברך הצעיר שלמד את כל מסכת גיטין בכזה עיון היטב, עד שהתבטא 'למרות שאינו דורך בדרך הלימוד של בריסק אבל הוא לומד טוב'...

מכאן ואילך החל להוציא לאור את ספריו הקדושים 'חידושים וביאורים' על כל מסכתות הש"ס מברכות ועד עוקצין כולל סדר זרעים וטהרות, כשאינו מדלג על אף מסכת בארבעים הכרכים המלאים וגדושים ביאורים וחידושים על הדף.

בחמשת השנים האחרונות לחייו עלי אדמות כשהוא מתייסר בייסורים קשים ומרים כידוע, עמל להשלים את ה'חידושים וביאורים' באותן סוגיות ודפים בש"ס שמשום מה לא כתב עליהם חידושים בספרים שכבר יצאו לאור, וביקש להשלים את חידושייו על כל התורה כולה, והוא יושב ומכתיב לחברותא שלו מה לכתוב. ומכיון שהיו הדברים נכתבים מתוך ייסורים קשים חשש שאין הדברים מכוונים אל תכלית האמת, ביקש שלא ידפיסו את אותן המחברות של חידושי התורה הללו. כשבד בבד מעידים תלמידיו שסבבוהו באותן שנים שריכוזו ושקיעותו בלימוד היה בתכלית הריכוז ללא שום שינוי באותה תקופה, כשההוכחה הברורה לכך היא שפעמים בעת שנוכח באמצע הלימוד כי חייב להפסיק לאיזה עניין של פיקוח נפש, פעמים היה זה ממש באמצע משפט שהכתיב לחברותא, וכשסיים את הטיפול בעניין שהיה צריך חזר לאותה מילה שהיה עסוק בה קודם לכן, דבר שהוכיח שהוא כולו מונח ומרוכז בשקיעות שאין לה אח ורע, ובאהבתה ישגה תמיד.

בין הכתבים שרשם במשך השנים נמצא גם פירוש על התורה וביאור נפלא על פרקי אבות, שנקרוב ייצא לאור בס"ד.

'אור עולם באוצר חיים' - - -

מ'מקור חיים' ל'כלילא דורדא'

מאז ימי בחרותו היה נוהג מרן רבנו זצ"ל להעלות על הכתב את תמצית עיונו וחידושייו שהעלה בעמלו הרב לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא כפי שחינכו

חיים
שיש
בהם

יריעה מיוחדת
במלאה
שלושים
להסתלקות
מרן הגאון
רבי חיים
שאל
גריינמן
זצ"ל

ספריו
וחיבוריו

דודו הגדול מרנא החזון איש זצ"ל. למרות שהיו תורותיו משעשעות וחידושיהו היו מאירים ומזהירים, כשכל הסוגיות החמורות וכל ההגדרות הקשות שבסוגיות הש"ס מקבלים אצלו יחס מעמיק ואור מחודש שעין לא ראתה מגיה מהם, לא עלתה על דעתו להעמידם על מכבש הדפוס ולהוציאם כספר לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל. אלא שההשגחה העליונה שהועידה אותו לגדול בישראל סיבבה את הסיבות שיחליט להוציא את פרי חידושיהו לאור עולם.

כשהיה בגיל עשרים לערך, בשנת תש"ז, הייתה גזירת הגיוס לצבא של המנדט הבריטי מרחפת על ראש תלמידי הישיבות הקדושות, כשכולם חייבים היו להתגייס לצבא, והפטור לכך ניתן רק לארבעה מתלמידי כל ישיבה, ולרבני שכונות וערים.

ראש ישיבת מיר זצ"ל ביקש לתת לו פטור מתוך מכסת ארבעת האישורים שבסמכותו בהכירו את רום מעלתו וגדלותו בתורה, אך הוא הבין שבשעה שהוא יקבל את הפטור מהגיוס יהא זה על חשבון תלמידים אחרים שלא ייזכו להיפטור, או אז חכך בדעתו ובעידודו של דודו מרן החזו"א זצ"ל החליט להוציא לאור ספר מפרי חידושיהו ולהצהיר כי הוא רב שכונה ובכך יתווסף פטור נוסף לתלמיד מהישיבה.

מכיון שהזמן היה קצר והמלאכה מרובה, נטל את מחברת חידושיהו על הש"ס וסידרם עפ"י סדר הרמב"ם בהלכות בית הבחירה, כשהחזו"א המליץ לו שיתחיל בזה שהרי עתה הוא 'משיח'ס צייטן' וצריך לעסוק באלו ההלכות, וכך הוציאם לאור. משהייתה המחברת מוכנה לדפוס הראה את הדברים לדודו הגדול זצ"ל, והחזו"א עבר על החיבור והגיה באיזה מקומן שלא כדבריו, והיה זה חשיבות גדולה אצלו שהחזו"א התייחס לדבריו והדפיס את הספר יחד עם ההגהות של החזו"א שחולק עליו בכמה מקומות. ותלמידים מציינים כי מכל תלמידי מרן החזו"א לא היה אף אחד שהוציא ספרים מפרי חידושיהו לאור עולם, ורק לרבנו הורה החזו"א להוציא לאור את מחברת חידושיהו.

החזו"א אף נקב בשמו של הספר החדש. רבנו עצמו ביקש לקרוא בשם 'מקור חיים', אך החזו"א החליט לקרוא לו בשם 'כלילא דוורדא', עפ"י אמרם ז"ל במסכת שבת (קנב). 'כי אתא רב דימי אמר 'נקותא כלילא דוורדא' ופי' רש"י 'נזר של ורד'. כשהוא מבקש לבטא את החשיבות של הספר שיצא בנערותו של המחבר הצעיר והיא לו לנזר תפארה.

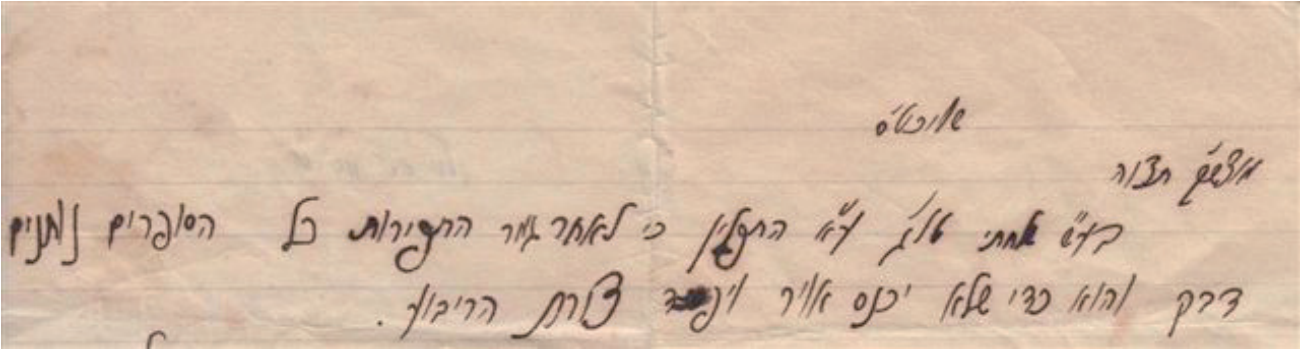

ספר חידושים וביאורים - גאונות עצומה מלובשת בפשטות מדהימה

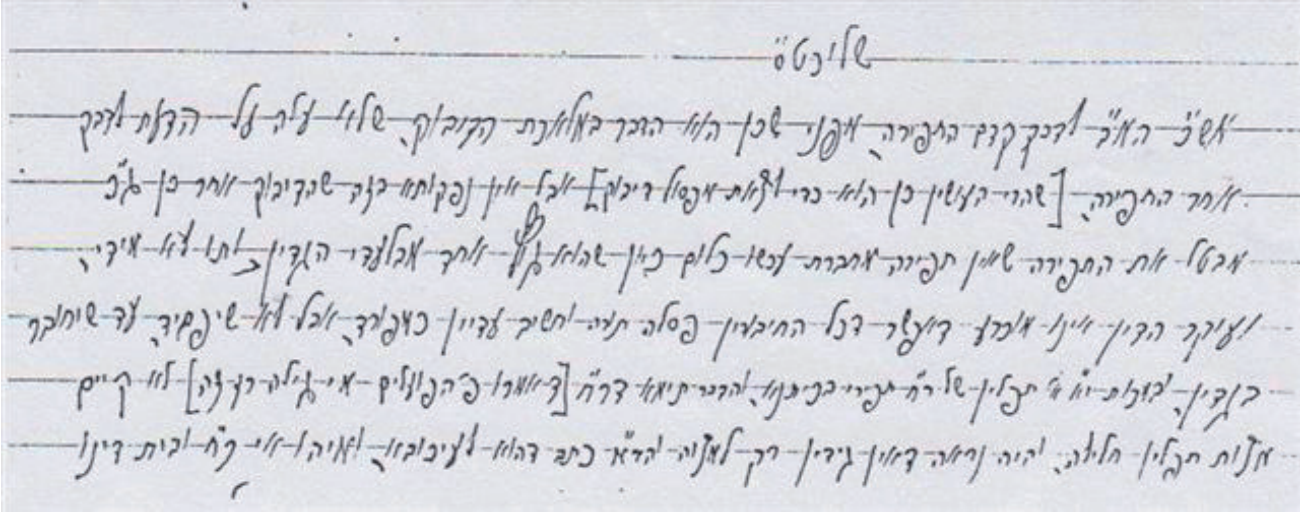
וואס טוטצאך דא'

'לימוד סוגיה היא בשלשה שלבים - היה רבנו זצ"ל מראה נתיב ודרך בלימוד תורה לתלמידיו - קל, קשה ושוב קל, והמטרה היא להגיע לקל הסופ'. כשמתחילים ללמוד סוגיה הגמרא נראית קלה ופשוטה, כל המילים מסתדרים זה עם זה, כל השורות נראות משלימות זו את זו, וכל השיטות מובנות היטב, עד שנראה שאין כאן שום קושי ומהמורה שצריך ליישר. אולם כשהלימוד מתחיל לרדת יותר לעומקה של סברא ועיון, הרי שמתחילות לצוץ על

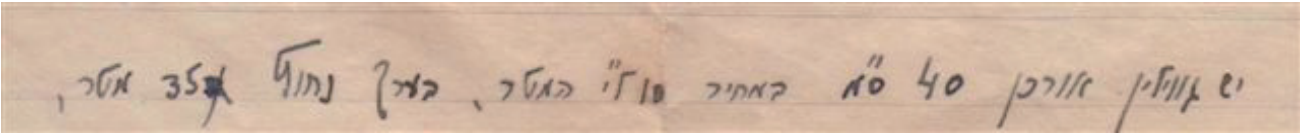
רבינו זצ"ל היה זה שמרן החזו"א זי"ע הפקידו להכין עבורו תפילין חדשות בשנת תש"ח, מרן התגורר אז בב"ב ורבינו היה אז בירושלים אברך צעיר לאחר חתונתו. רצ"ב אחד ממכתביו למרן מהתאריך "מוצש"ק תצוה" בו דן עמו בספק מסויים על אופן הכנת התפילין. ותשובת מרן ז"ל אליו.

מרן הגר"ח שואל את רבינו מרן החזו"א זצוק"ל אודות התפילין

דבק בתפילין. תשובת רבינו מרן החזו"א זצוק"ל למרן הגר"ח

מרן הגר"ח שואל את רבינו מרן החזו"א זצוק"ל אודות הס"ת שנכתב בי-ם

וואס טוטצך דא' בכאב, איך יוצאים מן הקושי הלזה, ואז היה ממשיך ללבון הלבנה, לבנות נדבך אחר נדבך עד שהיו הדברים שמחים ומאירים כנתינתן מסיני. קלה כמות שהיא.

הספר 'חידושים וביאורים' מכיל בתוכו את סערות הנפש של מהלך בניין הסוגיה מהקל אל הכבד והמסקנה שבעקבותיה. לאחר ליבון הדברים בריתחא דאורייתא ובריכוז ושקיעות בנושא המדובר עד אין קץ היו הדברים מאירים ושמחים כנתינתן מסיני, והיה רבנו זצ"ל מעלה את הדברים על גבי הכתב, פעמים בארוכה ופעמים בקצרה, אך הצד השווה שבכולם שלא היה מביא בכתיביו את כל התהיות והמהמורות שצצו במהלך כל לימוד הסוגיה אלא את תמצית הדברים בישרות ובדרך של מסקנות פשוטות ובהירות, עד שפעמים הלומדים בספר צריכים עין עדינה להבחין כי תחת המסקנה העדינה המובאת במהלך הסוגיה על הדף מונח לפעמים ימים ושבעות של עיון

של הסוגיה, הלא היא הקושי שבה. ותלמידים מספרים שהיו מכינים את עצמם בעיון היטב במשך השבוע כולו על כל חלקי העיון שבסוגיה שהיה אומר עליה את השיעור בשבוע זה, והוא ברוב גאונות היה מגיע לכל הנקודות שהעלו במשך השבוע כולו בדקות ספורות ומשם צולל למעמקה כשהם מתקשים לאחוז בציצית גאונותו להבין על בוריו את חידושיהו המפלאים.

כך הייתה דרכו של רבנו זצ"ל בשיעוריו שהיה מוסר בפני התלמידים בכל עת מצוא ובכל 'ומא דפגרי' בכל שבת ובכל מועד, גם בראש השנה ובשמחת תורה, זו הייתה משוש חייו, לפענח צפונות ולהבין שמועה על בוריה ועל מכונה, והיה מתחיל בלימוד הסוגיה בבהירות פשוטה, עד שתוך כדי הסבר הפשט המצב נראה שמתקשה והולך, עד שכל המהלך היה נראה סבוך עד לאחת, בלא שתיראה האפשרות לצאת מן הסבך, ולא פעם היה זועק מנהמת לבו במצב שכזה

פני הסוגיה חרולים וקמשונים, מהמורות בלתי צפויות מגיחות מכל מקום קרוב ורחוק ומאיימות על המהלך הכל כך פשוט שחשבנו מתחילה. כאן מתחילה העבודה האמיתית, כאן אסור לעצור בשום אופן, אלא לברר הדק היטב מה קשה לנו בהבנת הסוגיה, ללבן ולדון בה עד שנעלה ממעמקיה פנינים יקרים מאירים באור נגוהות שופכים זיו יקר ונעים על הסוגיה המוקשה מכל עבר, ואז האור הבוקע משמח את הלבבות ושוב נעשית הסוגיה קלה יותר מהקל שקדמה לה, מהקל של 'שטחיות' אל הקל של 'איכות באמיתה של תורה'.

'את הכלל הזה תזכור - היה חוזר ומשנן - אין סוגיה שאין בה את השלב הקשה, ואין סוגיה שאין צריך ללבנה ולהאירה מחדש. ואם אמרנו שכל סוגיה מתחילה קלה היא, הרי שאין זה מדויק, כי תלמיד חכם מובהק הרגיל בדרך הלימוד הזה מרגיש כבר את הקושי המתעורר בין השיטין כבר בפעם הראשונה שניגש אל הסוגיה, וכבר הוא בדרך אל עיקרה

חיים שיש בהם

יריעה מיוחדת
במלאה
שלושים
להסתלקות
מן הגאון
רבי חיים
שאל
גריינמן
זצ"ל

ספריו
וחיבוריו

באזהרה לכבודו 'היזהרו בכבודו כי תלמיד חכם אמיתי הוא', ואף העידו בשמו שאמר כי ספרו של רבנו הוא מספרי 'גדולי האחרונים' (כפי שסיפר אחיו הגאון רבי מאיר שליט"א בשיחה ל'המבשר - תורני' ככלות השבעה).

יצוין, כי כשהורה לתלמידיו בדרך הלימוד, התייחס לעניין זה של ההכרעה בין שיטות ראשונים לפי מיעוט דעתנו וקוצר שכלנו גם כאשר הדברים עולים מתוך הסוגיה שלא כדרך ה'ראשון' החולק, והדברים נשארו לדורות עולם כשהביא את הדברים במכתב לתלמידיו משם עולה ההכנעה והענווה שנהג בעצמו בד בבד עם ההורמא שנטל לפעמים לחלוק על גדולי עולם, כשהדברים תואמים לפי הבנתו את סוגית הגמ' ודברי הראשונים.

וזה לשונו הטהורה המפעימה את הנפש כדרכו הקדושה במכתביו:

"חפצתי להעיר כי כשם שאין להתייחס בדיבור לבקר שיטה מסוימת של ראשונים באמת מוחלטת, נגד שיטה אחרת, לחושבה להיפך, כך גם במחשבה אין הדבר ראוי, כי אנן יתמי דיתמי ולמה נגיס לבנו לחשוב כי כמעט בכל מקום הניחו לנו מקום להתגדר בו, ואם כי אין האדם חפשי מנטיית לצד מסוים אבל יש להתייחס לדבר רק כנטייה, וכ"ש שלא לתת לזה משקל לעניין הלכה ויש לאמת בלב כי אמנם אנחנו הקטנים, ואם הראשונים כמלאכים וכו' והרי חכמת התורה מתנה נתונה מאתו יתברך ואין ספק שאנו האחרונים לזכות בה, כלפי גדולי הדורות שקדמונו, חושבני גם שהדבר חשוב לעניין לזכות לסייעתא דשמיא להינצל משגיאות וממכשולים", עכ"ל.

ולסיום היריעה הקצרה בענין ספריו הקדושים. שם הספר 'חידושים וביאורים' ניתן אף הוא על ידי מרן החזון איש, להביא את הרגשות הלב כי אין בזה הספר דבר מיוחד ואישי של המחבר אלא איהו הערות וביאורים שעלו תוך כדי הלימוד, הכול מתוך ביטול וענווה ושפלות רוח ודבקות אמיתית בנותן התורה ע"י ההעמקה וההתקשרות הבלתי פוסקת בתורתו הקדושה אשר באהבתה ישגה תמיד.

ואף אם כעת 'אור עולם' חשך והוא זצ"ל נסתלק מעמנו, אולם זכה העולם ל'איצר חיים' - חיים עד העולם בספריו הקדושים המאירים את העולם לעד ולנצח נצחים.

גאונות עצומה מלובשת בפשטות מדהימה. בביקור במפעל עופות

מרן הגר"ח זצוק"ל בצאתו מביקור אצל תלמיד שהרצה עונש על לא עוול בכפו בכלא מעשיהו ומרן ביקש לעודדו, לצידו הרב מאיר פרוש. אייר תשס"ה

כל הספר מילה במילה, דבר המוסיף נופך לעוצמת האמת לאמיתה של תורה שלמד בה.

ואכן, היו דברים שכתב למסקנת ההלכה לעצמו, ואף נדפסו בספר שעורר את השתאותם של תלמידיו חכמים מורי הוראות אשר נדהמו לראות כי מסקנת דבריו בסוגיות שונות הוא נגד גדולי הפוסקים כהש"ך וכה'חיות דעת'. אותם תלמידים חכמים לא הסתפקו בפליאה על מסקנותיו, אלא אף הביאו את הדברים לפני מרן החזון איש, אשר בתגובה לטענתם אמר להם כי הוא יישב ללמוד את הסוגיה בעיון ואחר כך יראה אם מסקנת דבריו אמת הם אם לאו. ואכן לאחר עיונו העמוק של החזון איש בסוגיה הסכים כי מסקנת דברי הגאון הצעיר אמת היא לאמיתה של תורה וראויים הדברים להיאמר, ואף הוסיף לומר כי 'אף אני נוהג כך' כשמסקנת הסוגיה לאחר עיון אמיתי עולה אף נגד מסקנת גדולי האחרונים. ובמקרים נוספים שבאו לפניו בהערה על דרכו של רבנו, הוסיף

והעמקה, ליבון ובידור ברציפות בלי הפסק עד שעלו השורות הספורות הללו כמסקנה פשוטה במהלך הסוגיה.

פעמים שהיה מבאר את הסוגיה בשמונה אופנים שונים בעת הלימוד, כשבכל אופן שהוא היה מסביר את הקושי בחשבון מעמיק ביותר מדוע אין דרך זו מושלמת ובספר לאחר מכן היה כותב שלוש שורות שנראות כדברים פשוטים שהלומד בהן בפשטות הדברים לא שם לבו כי אור עצום במהלך הסוגיה מונח כאן.

גם ספר זה 'חידושים וביאורים' שלבסוף זכינו שנדפס על כל הש"ס כולו, לא היה בדעתו כלל להוציא לאור עולם, כמעשהו בראשונה בספר 'כלילא דורדא'. כזכור החיבור הראשון היה על מסכת נדה, כאשר בימי אברכותו למד את מסכת נדה בעומק העיון כדרכו מפסוקי התורה ועד למסקנת ההלכה, והעלה את מסקנותיו על גבי הכתב כדרכו לכתוב כל חידוש ומסקנה שהעלה בסוגיה. מרן החזון"א שידע על קיומו של מחברת ביאורים זו, ציווה עליו להדפיסו. כתלמיד לפני רבו ביטל את דעתו ורצונותיו בפני דודו הגדול רבו המובהק, ונתן את החיבור לדפוס. לפני ההדפסה שלחו לחזון"א את גיליונות הספר, והוא למד אותו מתחילתו לסופו, כשכל מה שהיה נראה בעיניו 'חידוש' ישב לברר אותו בעומק העיון, ואף כמה הערות העיר עליו ונדפסו בגיליון בספר עצמו.

כאן, מציינים התלמידים דבר המעיד על האמת לאמיתה של תורה שהייתה בדרך לימוד בכל עת, כי דרך הכותב חידושי תורה לעצמו היא שכאשר מכינו לדפוס עובר על הדברים מחדש, בתחושה פשוטה כי לא הרי הכותב חידושי תורה לעצמו בדרך הלימוד, כהרי הכותב בכוונה להוציא לאור עולם בספר לדורות, האחריות גדולה והסיכון רב. אך הוא לא התעכב מלהדפיס את חיבורו לאחר ציווי החזון"א, אלא מיד מסר את החיבור לדפוס כמות שהוא, בהבנה כי הלימוד לעצמו לא שונה כלל מן הלימוד ששייך לציבור ולדורות, אותן מסקנות אמיתיות שהסיק לעצמו לאחר העיון היטב שייכות גם ללימוד לצורך הכלל. לרי לנו לימוד לאמיתה של תורה ללא כחל ושרק וללא ויתור לעצמו בכל פרט ופרט. והדברים משלימים ותואמים לכך שאף העיד על עצמו שלפני שהדפיס את הספר הוא זכר על פה את